

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»**

Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
Кафедра психології

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Психологія особистості»

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
ВОЄННОГО ЧАСУ»**

Виконала: студентка 2 курсу

Групи: С-9-24-Б1ПС(4,0д)-1

Спеціальності: 053 «Психологія»

Авакян Вікторія Володимирівна

Керівник: *Коняєва Лілія Дмитрівна*

Результат _____; дата _____

Перевірив _____
(Підпис) ПІБ викладача

Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ	6
1.1. Поняття та типології акцентуацій характеру	6
1.2. Прояв акцентуацій характеру в поведінці особистості	9
1.3. Психологічні особливості студентського віку та вплив війни на характер студентської молоді	12
Висновки до першого розділу	15
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ	18
2.1. Організація та методи дослідження акцентуацій характеру студентської молоді	18
2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей акцентуацій характеру студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу	22
Висновки до другого розділу	32
ВИСНОВОК	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Зараз дослідження темпераменту, акцентуацій характеру, власної індивідуальності набуває особливої цінності, особливо у контексті життя в Україні. Наразі наше суспільство переживає значні зміни та важкі випробування, зокрема через наслідки повномасштабного російського вторгнення на територію України. Такі умови підвищують рівень стресу, тривоги, невизначеності у людей, в результаті чого можуть відбуватись певні зміни у їх характері. Напруженість та непередбачуваність навколишнього середовища неоднозначно впливають на характер особистості, оскільки в таких умовах людина звикає постійно сканувати простір на наявність загроз, що з одного боку формує високу спостережливість, але водночас провокує тривожність та неможливість розслабитися. Крім того, у непередбачуваному світі стратегічне мислення часто замінюється імпульсивністю. Все це провокує загострення певних рис характеру особистості, і особливо з різними акцентуаціями. До того ж якщо тиск середовища перевищує поріг витривалості типу акцентуацій (його «слабку ланку»), акцентуація може перерости в психопатію або невроз.

Особливо актуальним стає дослідження особливостей акцентуацій характеру студентської молоді, яка активно формує свою особистість, тому особам цього віку притаманно гостріше реагувати на соціальні зміни. Студентська молодь перебуває на етапі переходу від підліткового віку до дорослого життя, у цей період відбувається активний процес формування світогляду, життєвих орієнтирів, системи цінностей, моделей поведінки, закріплюються риси характеру. Також важливою особливістю цього періоду є пластичність психіки, яка означає здатність особистості до змін, розвиток та пристосування до нових умов. Водночас ця особливість зумовлює підвищену чутливість до стресових ситуацій, соціальних змін та зовнішніх впливів, тому під час війни, коли психіка молодих людей піддається потужному навантаженню, у студентської молоді можуть загострюватися їх акцентуації характеру через хронічний стрес, травматичний досвід та

невизначеність. В таких умовах може відбуватись посилення тривожних, депресивних рис, схильність до замкненості, дратівливості та ін. У цілому, війна може перетворювати акцентуації характеру на дезадаптивні риси, які, як правило, негативно впливають на їх навчальну діяльність, соціальну взаємодію та психічне здоров'я.

Характер особистості та типи його акцентуацій неодноразово були предметом досліджень як закордонних (К. Леонгард, Г. Шмішек, К. Юнг, А. Адлер), так і українських (М. Й. Боришевський, С. Д. Максименко, Г. С. Костюк, В. О. Татенко) науковців. Особливості акцентуацій характеру студентської молоді вивчали такі дослідники, як Т. В. Говорун, О. М. Лактіонов, В. Е. Луньов та О. П. Саннікова. Проте, у науковій літературі недостатньо висвітлена проблема щодо особливостей акцентуацій характеру студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу, що також підкреслює її актуальність.

Дослідження зазначеної проблеми допоможе зрозуміти причини певних поведінкових реакцій сучасних студентів, визначити чинники, які можуть сприяти гармонійному розвитку їх особистості, а також ефективні шляхи психологічної корекції акцентуацій характеру молоді в умовах воєнного часу.

Об'єкт дослідження – характер особистості.

Предмет дослідження – особливості акцентуацій характеру студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу.

Мета роботи – здійснити теоретико-емпіричне дослідження особливостей акцентуацій характеру студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу наукової літератури визначити психологічний зміст поняття акцентуацій характеру та описати їх типології; розглянути психологічні особливості студентського віку та з'ясувати вплив війни на характер студентської молоді.

2. Емпіричним шляхом виявити особливості прояву акцентуацій характеру у студентської молоді та характер їх взаємозв'язку з інтолерантістю до невизначеності.

Методи дослідження

1. Теоретичні методи: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення наукової літератури.
2. Емпіричні методи: психологічне тестування за наступними методиками: методика з визначення акцентуацій характеру К. Леонгарда, Г. Шмішека та шкала інтолерантності до невизначеності (IUS-12; Intolerance of Uncertainty Scale) Н. Карлетона (в адаптації Г. Громової);
3. Методи математико-статистичної обробки та якісної інтерпретації отриманих даних.

Експериментальна база досліджень. Вибірку дослідження склали 10 студентів віком від 17 до 23 років, серед яких було 5 жінок та 5 чоловіків. Усі досліджувані є студентами закладів вищої освіти, які навчаються на різних спеціальностях – логістика, психологія, інформаційні технології та ін.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 29 найменувань та 3 додатків. Загальний обсяг роботи складає 45 сторінок, основного тексту – 37 сторінок. Робота містить 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ

1.1. Поняття та типології акцентуацій характеру

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі формування особистості, свідчить про те, що характер є однією з найдавніших і найскладніших проблем психології. У сучасному науковому знанні все більше утверджується поняття індивідуально-типологічних відмінностей, серед яких особливе місце посідають акцентуації. Слід підкреслити, що від житейського до наукового розуміння цього феномену психологічна наука пройшла довгий шлях, проте й на сьогоднішній день у психології щодо проблеми акцентуацій залишається багато нерозв'язаних питань.

Термін «акцентуація» був уведений німецьким психіатром К. Леонгардом у 1968 році. У своїх фундаментальних працях автор тлумачить поняття акцентуації як надмірне посилення окремих рис характеру, за якого спостерігається виражена схильність особистості до певних типів реакцій у складних життєвих ситуаціях. При цьому слід зауважити, що акцентуації не є патологією; вони розглядаються як крайні варіанти психічної норми, що знаходяться в діапазоні між «середньою» нормою та психопатіями [12].

К. Леонгард виділяв два основні типи акцентуацій: акцентуації характеру (демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий) та акцентуації темпераменту (гіпертимний, дистимічний, тривожний, циклотимічний, афективно-екзальтований, емотивний). Характерною особливістю цієї концепції є ідея про те, що акцентуована риса є джерелом як вразливості, так і особливої сили особистості. Зокрема, педантичність у побуті може сприйматися як занудство, проте в професійній діяльності вона трансформується у виняткову надійність та точність [13].

Вивчаючи досвід зарубіжних авторів, необхідно звернутися до праць А. Є. Личка, який суттєво розширив та адаптував вчення про акцентуації. Дослідник дійшов висновку, що саме в підлітковому та юнацькому віці акцентуації проявляються найбільш яскраво, оскільки цей період характеризується формуванням характеру та інтенсивною соціалізацією.

На думку А. Є. Личка, акцентуація – це тимчасова нерівномірність розвитку характеру, яка створює «місця найменшого опору» (*Locus minoris resistentiae*). Ця обставина є критично важливою для розуміння поведінки студентської молоді, оскільки саме специфічний психогенний вплив на таке «вузьке місце» може призвести до дезадаптації [14].

Разом з тим, аналіз теоретичних підходів свідчить про багатогранність цього феномену. Якщо К. Леонгард фокусувався на спрямованості комунікації та афектів, то Г. Шмішек зосередився на розробці психометричного інструментарію. До найбільш характерних ознак акцентуацій за Г. Шмішеком відноситься їх стійкість протягом життя, хоча під впливом виховання та середовища вони можуть ставати «прихованими». При цьому слід зауважити, що акцентуації зазвичай не заважають соціальній адаптації, поки людина не потрапляє в умови, що вимагають надмірного напруження саме акцентуваної риси [13].

Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід, насамперед, вказати на праці М. Й. Боришевського, який розглядав характер як саморегульовану систему. Автор підкреслював, що акцентуація – це не просто «загострення», а специфічний спосіб організації психічної активності. З огляду на викладене, стає очевидним, що особливості акцентуацій мають глибоке коріння в структурі самосвідомості [16].

С. Д. Максименко, своєю чергою, зазначає, що характер формується в процесі діяльності, а отже, акцентуації є результатом взаємодії біологічного фундаменту (темпераменту) та соціального досвіду особистості [15].

Звертає на себе увагу той факт, що сучасні українські психологи, такі як О. П. Саннікова, тлумачать поняття акцентуації через призму

індивідуального стилю емоційності. Зокрема, було встановлено, що емоційні акцентуації визначають не лише те, як людина реагує, а й те, які ситуації вона підсвідомо обирає. Разом з тим, аналіз праць В. О. Татенка дозволяє стверджувати, що акцентуація є виявом суб'єктної активності людини, її прагненням самоствердитися у світі через певні, найбільш розвинені риси [18].

Дослідники дійшли висновку, що класифікації акцентуацій постійно еволюціонують. Сьогодні науковці виокремлюють досить значну кількість типологій, проте найбільш поширеною залишається синтетична модель, що об'єднує підходи Леонгарда та Личка. Характерною особливістю цієї моделі є виділення таких типів як гіпертимний (підвищена активність), дистимічний (песимістична налаштованість), тривожний (схильність до побоювань), епілептоїдний (схильність до нападів гніву та застійності афектів), шизоїдний (замкнутість та емоційна холодність) та інші [13].

У контексті проблеми нашого дослідження привертають увагу також праці Н. Є. Афанасьєвої, у яких визначено, що акцентуації безпосередньо впливають на комунікативні установки студентів. До найбільш характерних проявів акцентуацій у студентському середовищі належать труднощі в міжособистісній взаємодії під час групової роботи або схильність до конфліктності в умовах академічного стресу. З огляду на викладене, стає очевидним, що акцентуація виступає як «фільтр» сприйняття реальності [11].

Отже, на сьогодні досить поширеною є думка про те, що акцентуації характеру – це невід'ємна частина людської індивідуальності. Дослідники дійшли висновку, що без розуміння природи акцентуацій неможливо побудувати ефективну систему психологічної допомоги молоді. Таким чином, аналіз поняття та типологій акцентуацій дозволяє нам перейти до розгляду їх конкретних проявів у поведінці особистості, що буде детально висвітлено в наступному підпункті.

Надалі важливо підкреслити, що акцентуація не є фатумом. Психологічна наука виходить з того, що завдяки розвитку саморегуляції та

резильєнтності, про яку згадують у своїх працях Т. І. Мельничук [23] , людина здатна компенсувати негативні прояви своїх загострених рис. Слід зазначити, що саме вмінню використовувати сильні сторони своєї акцентуації та нівелювати слабкі присвячено значну частину сучасних корекційних програм. З огляду на викладене, можна стверджувати, що вивчення типологій акцентуацій має не лише теоретичне, а й глибоке практичне значення для збереження ментального здоров'я студентів в умовах війни.

На завершення підпункту важливо зазначити, що акцентуація є складним, багаторівневим утворенням, яке інтегрує в собі біологічні передумови та результати соціального навчання. Аналіз проблеми свідчить про необхідність подальшого емпіричного вивчення того, як війна змінює ієрархію акцентуєваних рис у свідомості молодої людини. Таким чином, ми констатуємо, що теоретична база дослідження акцентуацій є потужною, проте динамічні зміни сьогодення вимагають її постійного оновлення та верифікації в нових соціальних реаліях.

1.2. Прояв акцентуацій характеру в поведінці особистості

Проблема виявлення акцентуєваних рис у реальній поведінці індивіда є однією з ключових у прикладній психології. Можна виокремити досить значну кількість психологічних досліджень, які підкреслюють, що акцентуація не є статичним набором характеристик, а проявляється як динамічний патерн взаємодії людини з навколишнім світом. Необхідно підкреслити, що характерною особливістю акцентуацій є їхня вибірковість: вони «вмикаються» найсильніше саме в тих ситуаціях, які є найбільш значущими або критичними для конкретного психотипу.

Слід зазначити, що фундаментальні основи розуміння поведінкових проявів акцентуацій закладені в роботах зарубіжних авторів. Зокрема, К. Леонгард описував демонстративний тип через прагнення бути в центрі уваги,

що проявляється в артистизмі та схильності до витіснення неприємних фактів. Разом з тим, педантичний тип у поведінці демонструє надмірну ретельність, нерішучість у прийнятті рішень та зацикленість на деталях. Вивчені нами особливості свідчать, що кожна акцентуація має свій «соціальний почерк», який стає очевидним при тривалому спостереженні за суб'єктом [13]

Важливо зазначити, що у працях С. В. Ситнік та Т. І. Білухи висвітлюються проблеми взаємозв'язку акцентуацій зі стилями поведінки в конфлікті. Дослідники дійшли висновку, що здобувачі вищої освіти зі збудливим типом акцентуації частіше обирають стратегію суперництва, демонструючи низьку здатність до компромісу. У той же час, особи з тривожним типом схильні до стратегії уникнення або пристосування, що часто призводить до внутрішньоособистісної напруги. Причому характерною особливістю є те, що в умовах стресу ці поведінкові реакції стають більш автоматизованими та менш контрольованими [3].

Звертає на себе увагу той факт, що акцентуації суттєво впливають на адаптивні стратегії особистості. У зв'язку з цим цікавими є результати дослідження О. Косьянової та А. Андреадакі. Автори підкреслюють, що роль акцентуацій у формуванні копінг-стратегій є визначальною. Наприклад, гіпертимні особистості використовують активне вирішення проблем, тоді як дистимічні типи схильні до емоційно-негативного реагування та пасивності [2]. Стає очевидним, що поведінковий прояв акцентуації є не просто реакцією, а способом захисту еґо-структури від деструктивного впливу зовнішнього середовища.

До найбільш характерних проявів акцентуацій належить також специфіка міжособистісної комунікації. Як підкреслює Н. Є. Афанасьєва [11], існує тісний зв'язок між типом акцентуації та комунікативними установками. Зокрема, паранояльний тип проявляється у поведінці через підозрілість та надмірну вимогливість до оточуючих, що ускладнює командну роботу в студентському колективі [11].

Разом з тим, аналіз праць М. М. Моначина свідчить про те, що акцентуації впливають на переживання стану самотності. Поведінково це виражається у відстороненості або, навпаки, у нав'язливому прагненні до контактів (у випадку істероїдного типу). При цьому, суб'єктивне відчуття ізоляції може не співпадати з реальною кількістю соціальних контактів, що ще раз підкреслює складність взаємодії характеру та поведінки [4]. Таким чином, поведінка акцентуваної особистості є своєрідним кодом, що розкриває її глибинні потреби та страхи.

Проблема девіантної поведінки також заслуговує на особливу увагу в контексті вивчення акцентуацій. М. Чайковська зазначає, що певні типи (зокрема гіпертимний та нестійкий) мають вищий ризик прояву девіацій за відсутності належного соціального контролю. Акцентуація не детермінує асоціальну поведінку напряду, але створює передумови для легшої піддаваності негативним впливам середовища. З огляду на викладене, стає зрозумілою необхідність ранньої діагностики акцентуованих рис для превентивної психологічної роботи [5].

Окремо слід виділити прояви акцентуацій у навчальній діяльності. Студенти з педантичним типом демонструють високу академічну успішність, але страждають від надмірної тривожності під час іспитів. Гіпертими, навпаки, легко засвоюють новий матеріал, проте мають проблеми з концентрацією та дисципліною.

Аналіз наукових праць свідчить про багатогранність прояву акцентуацій у творчій діяльності: наприклад, емотивний тип часто знаходить реалізацію в мистецтві, перетворюючи свою чутливість на інструмент творчості.

У цілому, можна констатувати, що прояв акцентуацій у поведінці є результируючим вектором внутрішніх нахилів та зовнішніх вимог. Найбільш імовірною причиною трансформації поведінки акцентуованої особистості є зміна життєвого контексту. При цьому характерною особливістю є те, що з віком та набуттям життєвого досвіду багато студентів вчаться "маскувати"

свої акцентуації, переводячи їх із явних у приховані. Однак у ситуаціях підвищеної відповідальності або загрози ці риси знову виходять на перший план, визначаючи успішність чи неуспішність адаптації.

З огляду на викладене, підсумуємо, що незважаючи на певні відмінності в термінах, більшість дослідників погоджуються, що акцентуація є ключовим предиктором поведінки в нестандартних умовах. Це підводить нас до наступного етапу дослідження – аналізу того, як специфічні умови воєнного часу впливають на ці вже сформовані поведінкові структури, що буде розглянуто в підрозділі 1.3.

1.3. Психологічні особливості студентського віку та вплив війни на характер студентської молоді

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі становлення особистості в період ранньої дорослості, свідчить про те, що студентський вік є одним із найскладніших та найважливіших етапів життєвого шляху людини. Проблема вивчення психологічних особливостей студентства заслуговує на особливу увагу, оскільки саме в цей період відбувається остаточне структурування характеру та формування професійної ідентичності. Характерною особливістю цього віку є інтенсивний розвиток самосвідомості, інтелектуальної сфери та активне формування системи ціннісних орієнтацій.

Згідно з дослідженнями Л. М. Яворовської та співавторів, студентський вік характеризується високим рівнем пізнавальної мотивації, але водночас і значною емоційною лабільністю [12].

Важливо зауважити, що цей період є часом "другого народження" особистості, коли індивід виходить з-під опіки батьків і починає самостійно вибудовувати стратегію власного життя. Проте, на сьогоднішній день багато дослідників підкреслюють, що цей природний процес розвитку української молоді відбувається в умовах екстремальних викликів, спричинених

повномасштабною війною. Як зазначають автори сучасних підручників з вікової психології, соціальна ситуація розвитку сучасного студента докорінно змінилася, перетворившись із відносно стабільної на кризову [7,8].

Слід зауважити, що проблема акцентуацій є мало розробленою в розрізі їх трансформації під впливом тривалої соціальної невизначеності. Аналіз наукових праць свідчить про те, що зазвичай акцентуації розглядалися як відносно стабільні структури. Проте в умовах війни, як зазначають Н. Жигайло та Т. Шолубко [7], відбувається «розхитування» характеру, що може призводити до переходу прихованих акцентуацій у явні. Ця обставина заслуговує на особливу увагу, оскільки саме студентська молодь є найбільш чутливою до таких деформацій.

Взагалі воєнний стан виступає як надпотужний психогенний чинник, який здатен трансформувати навіть стабільні риси характеру. У контексті нашого дослідження привертають увагу праці У. Б. Михайлишин та В. С. Сухан, у яких визначено, що тривалий стрес в умовах війни призводить до зміни пріоритетів та ціннісних структур студентів. Стає очевидним, що війна не лише створює загрозу фізичному існуванню, а й провокує стан хронічної невизначеності, що негативно впливає на ментальне здоров'я молоді – зростання рівня тривожності, депресивних станів та почуття незахищеності серед здобувачів вищої освіти. [8].

Як зазначає В. Г. Панок, психологічна допомога особистості в таких умовах повинна враховувати глибинні трансформації, що відбуваються на рівні ідентичності та характеру [19].

Особливу увагу заслуговує питання впливу війни на прояв акцентуацій характеру. Дослідники дійшли висновку, що в ситуаціях загрози життю акцентуовані риси можуть як загострюватися, так і трансформуватися. Наприклад, тривожні типи особистості в умовах війни часто демонструють паралізуючий страх, тоді як гіпертимні типи можуть проявляти необачну активність. Разом з тим, аналіз праць Н. Жигайло свідчить про те, що формування психологічної стійкості студентів під час війни безпосередньо

залежить від їхніх індивідуально-типологічних особливостей. Причому характерною особливістю є те, що особи з врівноваженими рисами характеру легше адаптуються до нових реалій життя, тоді як особи з вираженими акцентуаціями потрапляють до групи ризику щодо психологічної дезадаптації [7]. З огляду на викладене, підтримка ментального здоров'я студентів вимагає комплексного підходу.

М. Полив'яна та І. Пінчук обґрунтовують необхідність створення спеціальних програм психологічної допомоги, які б враховували саме специфіку воєнного часу. Ними було встановлено, що студенти, які залучені до активної соціальної взаємодії або мають міцні соціальні зв'язки, демонструють вищий рівень адаптації. Тобто, соціальна активність виступає як компенсаторний механізм, що дозволяє сублімувати тривогу у корисну діяльність, проте ефективність цієї діяльності прямо залежить від типу акцентуації характеру індивіда [6]

Крім того, привертають увагу дослідження В. В. Предка та О. О. Сомової, які акцентують на важливості збереження життєстійкості. Автори зазначають, що війна змінює стратегії майбутнього планування: студенти частіше фокусуються на короткострокових цілях, що є способом захисту психіки від невизначеності [10].

Аналіз проблеми емоційного реагування в умовах воєнного стану І. Грузинською підкреслює важливість емоційного інтелекту як ресурсу для саморегуляції. Акцентувані особистості з високим рівнем емоційного інтелекту швидше знаходять способи опанування свого страху, тоді як особи з низьким рівнем емоційної регуляції схильні до афективних спалахів або депресивних занурень [9].

Важливо підкреслити, що студентська молодь в умовах війни стикається з феноменом "перерваного життя". Це створює специфічний психологічний фон, на якому акцентуації характеру можуть проявлятися у нетипових формах. Наприклад, особи з педантичною акцентуацією можуть відчувати глибоку дезорієнтацію через неможливість контролювати

обставини, що призводить до обесивних станів. Водночас у більшості сучасних підручників, зокрема за редакцією С. Д. Максименка, зазначається, що характер є гнучкою структурою, здатною до компенсації за умови свідомої роботи над собою [20]. З огляду на викладене, можна припустити, що для частини студентів досвід війни стане поштовхом до розвитку мужності та відповідальності, попри наявність акцентуйованих рис.

У сучасному науковому знанні все більше утверджується поняття про те, що війна є "тестом" на зрілість характеру. Психологія стресостійкості особистості, за М. С. Корольчуком, базується на вмінні використовувати внутрішні ресурси для нівелювання негативного впливу зовнішнього середовища [23]. Для студентської молоді це стає критично важливим, адже саме здатність до самопомоги дозволяє мінімізувати деструктивний вплив загострених рис характеру в кризових ситуаціях.

Слід зазначити, що у підручниках з загальної та вікової психології підкреслюється роль академічного середовища у підтримці стабільності психіки студента [20].

Надалі важливо підкреслити, що акцентуація не є фатумом, навіть в умовах війни. Психологічна наука виходить з того, що завдяки розвитку життєстійкості людина здатна компенсувати негативні прояви своїх загострених рис. Саме вмінню використовувати сильні сторони своєї акцентуації та нівелювати слабкі присвячено значну частину сучасних теоретичних напрацювань [23].

З огляду на викладене, можна стверджувати, що вивчення особливостей студентського віку має не лише теоретичне, а й глибоке практичне значення для збереження ментального здоров'я молоді України в умовах триваючої агресії.

Висновки до першого розділу

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з'ясовано, що під акцентуаціями характеру вчені розуміють крайні варіанти психічної норми,

за яких окремі риси особистості є надмірно посилені. Це зумовлює вибіркочу вразливість індивіда стосовно певного роду психогенних впливів за умови задовільної або навіть підвищеної стійкості до інших. Встановлено, що акцентуації не є патологією, проте вони виступають преморбідним фоном, який за несприятливих умов (соціальна нестабільність, тривалий стрес) може призводити до дезадаптивних поведінкових реакцій та порушення ментального здоров'я.

З'ясовано, що прояв акцентуєваних рис у поведінці особистості має вибіркочий характер і найяскравіше виявляється в ситуаціях, що зачіпають «місця найменшого опору» конкретного психотипу. Визначено, що акцентуації детермінують специфічний «соціальний почерк» індивіда: від стратегій поведінки в конфлікті та способів комунікації до вибору копінг-стратегій. Зокрема, особи з вираженими акцентуаціями схильні до використання емоційно-орієнтованих стратегій подолання стресу, що в ситуаціях підвищеної напруги може провокувати деструктивні форми емоційного реагування або соціальну ізоляцію.

Встановлено, що юнацький (студентський) вік є найбільш сенситивним періодом для маніфестації та загострення акцентуацій характеру. Зіштовхуючись із викликами професійного самовизначення та необхідністю адаптації до умов вищої школи, студент відчуває значне психологічне навантаження. У сучасних реаліях України повномасштабна війна виступає екстремальним чинником, який трансформує соціальну ситуацію розвитку молоді. Стан хронічної воєнної загрози та невизначеності майбутнього стає тим специфічним подразником, що призводить до переходу прихованих акцентуацій у явні, посилюючи рівень тривожності та знижуючи загальну адаптованість особистості.

Визначено, що вирішальну роль у збереженні ментальної стабільності студентів в умовах війни відіграють внутрішньоособистісні ресурси саморегуляції та рівень життєстійкості. Дослідники доводять, що здатність до конструктивного подолання стресу дозволяє нівелювати негативний вплив

«загострених» рис характеру. Таким чином, психологічні особливості студентів у поєднанні з певними акцентуаціями за умови відсутності навичок стресостійкості створюють ризик глибокої психологічної дезадаптації.

У цілому, вивчення взаємозв'язку акцентуацій та емоційного стану студентства є необхідною передумовою для розробки програм психологічної підтримки молоді в умовах триваючого воєнного стану.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Організація та методи дослідження акцентуацій характеру студентської молоді

Після теоретичного аналізу проблеми акцентуацій характеру студентської молоді стало очевидним, що для повного розкриття теми недостатньо лише описати наукові підходи до цього явища. Теоретичні положення потребують емпіричного підтвердження, адже саме практичне дослідження дозволяє побачити, як акцентуйовані риси проявляються у конкретній групі студентів в умовах сучасної соціальної реальності. Особливого значення це набуває в період воєнного часу, коли звичні механізми адаптації особистості опиняються під постійним навантаженням.

У першому розділі було показано, що акцентуації характеру не є патологією, однак можуть виступати чинником вибіркової психологічної вразливості. У звичайних умовах вони можуть проявлятися як індивідуальна своєрідність особистості, проте за наявності тривалого стресу, нестабільності та невизначеності окремі риси можуть загострюватися. Саме тому емпіричне дослідження було спрямоване не лише на формальне виявлення типів акцентуацій, а й на розуміння їхнього зв'язку з переживанням невизначеності.

Актуальність емпіричного етапу роботи зумовлена тим, що студентська молодь перебуває у періоді активного становлення особистості, професійного самовизначення та формування системи цінностей. З одного боку, цей вік характеризується достатньою гнучкістю, відкритістю до нового досвіду та здатністю до розвитку. З іншого боку, саме студенти часто гостро реагують на зміни соціального середовища, оскільки їхні життєві плани, освітня траєкторія та відчуття майбутнього ще не є повністю стабілізованими [12; 19].

Воєнний час посилює значущість цієї проблеми, оскільки невизначеність стає не короткочасним станом, а фоновною умовою життя. Для молоді людини це означає необхідність одночасно навчатися, будувати майбутні професійні плани, підтримувати соціальні зв'язки та пристосовуватися до непередбачуваних обставин. У таких умовах індивідуально-типологічні особливості набувають особливої ваги, адже саме вони визначають, чи буде особистість реагувати на невизначеність тривогою, активною мобілізацією, уникненням або емоційним виснаженням.

У нашому емпіричному дослідженні ми поєднали два важливі аспекти: вивчення відносно стійких рис характеру особистості студентів та аналіз їх актуального реагування на нестабільне соціальне середовище.

Емпіричне дослідження проводилося в онлайн-форматі з використанням сервісу Google Forms. Такий формат було обрано з урахуванням сучасних умов навчання, доступності для респондентів та можливості швидкого збору відповідей. Онлайн-опитування також дозволило забезпечити відносну психологічну комфортність участі, оскільки студенти могли відповідати у зручний для себе час і в безпечному для себе середовищі.

Вибірку дослідження склали 10 студентів віком від 17 до 23 років, серед яких було 5 жінок та 5 чоловіків. Усі досліджувані є студентами закладів вищої освіти, які навчаються на різних спеціальностях – логістика, психологія, інформаційні технології та ін.

Організація емпіричного дослідження передбачала *три послідовні етапи*: підготовчий, діагностичний та аналітичний.

На підготовчому етапі було уточнено мету та завдання дослідження, підібрано психодіагностичні методики, сформовано онлайн-форму та визначено спосіб подальшої обробки результатів. На цьому етапі також було враховано необхідність поєднання методик, які оцінюють різні сторони досліджуваної проблеми.

Діагностичний етап полягав у безпосередньому зборі даних. Респондентам було запропоновано пройти опитування, яке включало

соціально-демографічний блок, методика визначення акцентуацій характеру та шкалу інтолерантності до невизначеності. Перед початком тестування учасники отримували коротку інструкцію, у якій підкреслювалося, що правильних або неправильних відповідей немає, а важливими є щирість і спонтанність реакцій.

Аналітичний етап передбачав систематизацію відповідей, підрахунок балів за певними показниками, визначення рівнів досліджуваних показників та їх подальшу психологічну інтерпретацію. Особлива увага приділялася не лише кількісним результатам, а й змістовному поясненню того, що ці показники можуть означати для розуміння характеру та поведінки студентів в умовах воєнного часу.

У ході емпіричного дослідження було використано дві психодіагностичні методики. Першою стала **методика визначення акцентуацій характеру К. Леонгарда – Г. Шмішека**. Її застосування є доцільним, оскільки вона дозволяє виявити провідні типи акцентуацій і зрозуміти, які риси можуть бути найбільш вираженими у структурі особистості респондента.

Методика Леонгарда – Шмішека містить 88 запитань, на які респондент відповідає варіантами «так» або «ні». Запитання стосуються різних проявів характеру: емоційності, тривожності, активності, збудливості, демонстративності, педантичності, схильності до змін настрою, соціальної відкритості та інших поведінкових проявів. Завдяки цьому методика дозволяє отримати не ізольований показник, а більш цілісний особистісний профіль.

Особливість цієї методики полягає в тому, що вона не спрямована на діагностику патології. Її мета полягає у виявленні крайніх варіантів норми, тобто таких рис, які можуть бути сильними сторонами особистості, але за певних умов здатні перетворюватися на чинники вразливості. Саме це робить методику особливо доречною для дослідження акцентуацій характеру студентів у період соціальної нестабільності.

Другою методикою стала *шкала інтолерантності до невизначеності IUS-12, Н. Карлетона (в адаптації Г. Громової)*, яка дозволяє оцінити, наскільки людина болісно реагує на непередбачуваність, нестачу інформації, сумніви, необхідність діяти без повної впевненості та неможливість повністю контролювати ситуацію. Це короткий, просто сформульований скринінговий інструмент для вимірювання саме несприйняття невизначеності та тривогу щодо можливих подій майбутнього. Він використовується для дорослих осіб віком від 18 років. *Інтолерантність (нетерпимість) до невизначеності* – це схильність індивіда вважати неприпустимою можливість виникнення негативної події, незалежно від її ймовірності. Це ключовий компонент занепокоєння, стану тривоги та пов'язаних із цим тривожних патологій.

Зміст шкали IUS-12 є особливо актуальним для теми нашої роботи, адже воєнний час безпосередньо пов'язаний із невизначеністю. Для студента така невизначеність може стосуватися безпеки, навчання, майбутньої професії, економічної ситуації, особистих планів і соціального оточення. Тому рівень інтолерантності до невизначеності дозволяє краще зрозуміти, наскільки складно респондентам зберігати психологічну рівновагу в таких умовах.

Ця методика містить 12 тверджень, які оцінюються за п'ятибальною шкалою: від «зовсім не типово для мене» до «дуже типово для мене». Обробка результатів за шкалою IUS-12 здійснювалася шляхом підсумовування балів за всіма 12 твердженнями. Чим вищим є загальний бал, тим більш вираженою є інтолерантність до невизначеності. У межах даного дослідження результати було згруповано за трьома рівнями: низьким, середнім і високим: 12 – 27 балів – низький рівень інтолерантності до невизначеності; 28 – 42 балів – середній рівень; 43 – 60 балів – високий рівень.

Отже, поєднання зазначених методик у межах нашого дослідження є методично обґрунтованим. Методика Леонгарда - Шмішека дає змогу описати особистісний профіль студентів, тоді як IUS-12 дозволяє оцінити їх

актуальне ставлення до невизначеності. У сукупності ці методики дають можливість не просто визначити окремі показники, а простежити, як особливості характеру можуть впливати на переживання нестабільності.

Для обробки емпіричних даних було використано методи кількісного та якісного аналізу. Кількісний аналіз передбачав підрахунок балів, визначення частки респондентів за кожним рівнем та побудову діаграм. Якісний аналіз полягав у психологічній інтерпретації отриманих показників, їх співвіднесенні з теоретичними положеннями та поясненні можливих причин виявлених тенденцій.

Окрему увагу було приділено етичним аспектам дослідження. Участь респондентів була добровільною, а отримані дані використовувалися лише в узагальненому вигляді. Це особливо важливо, оскільки дослідження стосується емоційного стану, особистісних рис та реакції на складні життєві умови. Дотримання принципів добровільності й конфіденційності підвищує достовірність результатів і відповідає нормам психологічного дослідження.

Таким чином, організація емпіричного дослідження була побудована як послідовний процес, що включав підготовку, збір даних, математичну обробку та психологічну інтерпретацію. Використаний комплекс методик дозволив дослідити акцентуації характеру студентської молоді не ізольовано, а у зв'язку з важливим чинником сучасності – інтолерантністю до невизначеності.

2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей акцентуацій характеру студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу

Після завершення збору емпіричних даних було здійснено їх математичну обробку, систематизацію та інтерпретацію відповідно до завдань дослідження. Основна увага приділялася не лише формальному поданню кількісних результатів, а й розкриттю їх психологічного змісту.

Аналіз результатів проводився у двох основних напрямках. Перший напрям був пов'язаний з аналізом провідних типів акцентуацій характеру досліджуваних студентів за методикою Леонгарда–Шмішека. Другий напрям стосувався рівня інтолерантності до невизначеності, тобто того, наскільки респонденти схильні сприймати непередбачувані ситуації як напружені, загрозливі або такі, що заважають нормальному функціонуванню.

Вивчення *провідних типів акцентуацій характеру студентів за методикою Леонгарда – Шмішека* показало, що у досліджуваній групі найбільш вираженим є *екзальтований тип акцентуації характеру*, який виявлено у 40% респондентів (табл. 2.1). Такий результат свідчить про переважання у вибірці емоційно насиченого способу реагування. Для осіб з екзальтованим типом характерні яскравість переживань, швидке емоційне включення у події, схильність гостро реагувати як на позитивні, так і на негативні ситуації. Вони можуть легко надихатися, емоційно захоплюватися, проявляти співпереживання, але водночас так само інтенсивно переживати тривогу, розчарування, страх або пригнічення. Переважання екзальтованого типу може бути пов'язане зі специфікою сучасних умов життя студентської молоді. Воєнний час створює постійний фон емоційної напруги, у якому події сприймаються гостріше, ніж у стабільних умовах. Новини, повітряні тривоги, загроза безпеці, невизначеність майбутнього, переживання за близьких і зміни у звичному способі життя можуть посилювати емоційну реактивність. Саме тому у частини студентів можуть активніше проявлятися екзальтовані риси: підвищена вразливість, емоційна відкритість, швидка зміна внутрішнього стану залежно від зовнішніх подій. Крім того, студентський вік сам по собі є періодом підвищеної емоційності. У цей час людина активно формує власну ідентичність, переосмислює життєві цілі, будує плани на майбутнє, переживає навчальне навантаження, соціальні зміни та потребу у самореалізації. Якщо цей етап збігається з умовами війни та невизначеності, емоційне напруження може посилюватися. Тому

домінування екзальтованого типу у вибірці можна пояснити поєднанням вікових особливостей студентів і впливу зовнішньої кризової ситуації.

Таблиця 2.1

Відсотковий розподіл досліджуваних студентів за провідними типами акцентуацій характеру

Тип акцентуації	Кількість респондентів	Відсоток
Екзальтований	4	40%
Гіпертимний + емотивний	1	10%
Гіпертимний	1	10%
Гіпертимний + екзальтований	1	10%
Циклотимний	1	10%
Циклотимний + екзальтований	1	10%
Тривожний	1	10%

У 10% респондентів виявлено поєднання гіпертимного та емотивного типів акцентуацій характеру. Такий профіль свідчить про поєднання активності, товариськості, енергійності та оптимізму з високою чутливістю, здатністю до співпереживання й емоційною глибиною. Такі респонденти можуть бути соціально відкритими, ініціативними, схильними підтримувати інших, але водночас глибоко реагувати на складні події. Це може бути пов'язано з тим, що в умовах воєнного часу частина молоді намагається зберігати активність і включеність у життя, але при цьому не втрачає емоційної чутливості до подій навколо.

Гіпертимний тип також виявлено у 10% респондентів. Для нього характерні активність, енергійність, оптимістичність, товариськість і прагнення до діяльності. У складних умовах такі риси можуть виступати ресурсом адаптації, оскільки гіпертимні особи легше перемикаються, швидше включаються у взаємодію та менше схильні довго фіксуватися на негативних переживаннях. Наявність цього типу у вибірці може свідчити про те, що частина студентів зберігає активну життєву позицію навіть у ситуації невизначеності. Це може бути пов'язано з особистісною стійкістю,

соціальною підтримкою, залученістю до навчання або звичкою долати труднощі через активність.

У 10% респондентів зафіксовано поєднання гіпертимного та екзальтованого типів. Це означає, що активність і товариськість поєднуються з емоційною піднесеністю, яскравістю реакцій та швидким емоційним включенням. Такий респондент може швидко захоплюватися новими ідеями, активно реагувати на події, проявляти ініціативу, але водночас бути схильним до різких емоційних коливань. У воєнний час таке поєднання може проявлятися як прагнення діяти, допомагати, підтримувати інших, але також як швидке емоційне виснаження через надмірну включеність у події.

Циклотимний тип акцентуації характеру виявлено у 10% респондентів, для яких характерне чергування періодів підвищеної активності та емоційного спаду. Тобто людина може в один період бути енергійною, товариською, оптимістичною, а в інший – відчувати втому, зниження настрою, пасивність або бажання дистанціюватися. Наявність циклотимного типу у вибірці може бути пов'язана з нестабільністю зовнішніх умов. Коли середовище постійно змінюється, а рівень напруження залишається високим, емоційний стан студентів також може ставати менш стабільним. У воєнний час циклотимні риси можуть посилюватися через хронічну втому, інформаційне перевантаження, порушення режиму навчання та відсутність відчуття повної безпеки.

У 10% респондентів було виявлено поєднання циклотимного та екзальтованого типів. Це поєднання є особливо показовим, оскільки воно об'єднує емоційну яскравість із коливаннями настрою. Такі респонденти можуть дуже інтенсивно переживати події, швидко переходити від піднесення до пригнічення, гостро реагувати на зміни у соціальному середовищі. У контексті воєнного часу це може бути пов'язано з постійною зміною інформаційного фону: позитивні новини можуть викликати різке емоційне піднесення, а тривожні повідомлення – швидке зниження настрою

або внутрішню напругу. Тому така комбінація може свідчити про підвищену емоційну нестійкість і потребу в навичках саморегуляції.

Тривожний тип акцентуації виявлено у 10% респондентів. Для нього характерні схильність до переживань, невпевненість, підвищена чутливість до небезпеки, очікування негативних наслідків і потреба у зовнішній підтримці. У межах теми дослідження цей тип має особливе значення, оскільки саме тривожні риси найбільш безпосередньо пов'язані з інтолерантністю до невизначеності. Невизначеність для таких осіб може сприйматися як загроза, а нестача інформації – як фактор, що посилює внутрішнє напруження. Поява тривожного типу у вибірці може бути пов'язана як з індивідуальними особливостями особистості, так і з впливом воєнного часу, який об'єктивно підвищує рівень тривоги та відчуття небезпеки.

Результати дослідження за шкалою IUS-12 показали, що найбільша частка респондентів – 60% осіб має середній рівень інтолерантності до невизначеності (табл. 2.2). Це означає, що більшість студентів не демонструє повної дезадаптації в умовах непередбачуваності, однак водночас вони не є повністю спокійними щодо невизначених ситуацій. Для цієї групи характерне поєднання здатності продовжувати навчальну та соціальну активність із внутрішньою потребою у більшій стабільності та передбачуваності.

Таблиця 2.2

Розподіл досліджуваних студентів
за рівнем інтолерантності до невизначеності

Рівень інтолерантності	Кількість респондентів	Кількість осіб у %
Високий	4	40%
Середній	6	60%
Низький	0	0%

Середній рівень інтолерантності можна тлумачити як стан часткової адаптації. Студенти цієї групи загалом здатні діяти в умовах нестачі інформації, але такі умови все одно викликають у них напруження. Вони можуть планувати, приймати рішення, продовжувати навчання, підтримувати контакти, але за тривалого тиску невизначеності їхня емоційна рівновага може поступово виснажуватися.

Високий рівень інтолерантності до невизначеності виявлено у 40% респондентів. Це досить значна частка, яка вказує на наявність у третини опитаних вираженої потреби в контролі, передбачуваності та повній інформації про ситуацію. Такі студенти можуть сприймати непередбачувані обставини не просто як незручність, а як джерело тривоги, внутрішнього блокування або труднощів у прийнятті рішень. Психологічно високий рівень інтолерантності може проявлятися у прагненні постійно перевіряти інформацію, наперед продумувати можливі негативні сценарії, уникати неоднозначних ситуацій або відкладати дію через сумнів. У контексті воєнного часу така реакція є зрозумілою, оскільки середовище справді містить велику кількість непередбачуваних факторів. Водночас тривале перебування у такому стані може посилювати психологічне виснаження та ще більше загострювати акцентуйовані риси характеру, особливо у студентів емотивного та тривожного типів.

Низький рівень інтолерантності до невизначеності не було зафіксовано у нашій вибірці взагалі. Це свідчить про те, що студентська молодь в період воєнного часу схильна досить важко переносити брак інформації, прагне контролю та прогнозованості. Взагалі, у періоди соціальної чи економічної нестабільності загальний рівень інтолерантності до невизначеності в суспільстві зростає, тому результати виглядають логічно.

Отриманий розподіл є психологічно закономірним для умов воєнного часу. Повномасштабна війна створює для студентської молоді складне емоційне тло: навчальний процес може перериватися, плани на майбутнє змінюються, загроза безпеці залишається актуальною, а відчуття стабільності

часто порушується [6; 8; 10]. Саме тому переважання середнього та високого рівнів інтолерантності до невизначеності не можна розглядати як випадковий результат. Водночас важливо підкреслити, що середній рівень не є суто негативним показником. Він може свідчити про те, що студенти вже певною мірою пристосувалися до невизначеності, але ця адаптація ще не є повністю стійкою. Іншими словами, більшість респондентів демонструє не панічну реакцію, а напружену форму пристосування, яка потребує підтримки та розвитку навичок саморегуляції.

Порівняння результатів за двома застосованими нами методиками дозволяє зробити висновок, що інтолерантність до невизначеності не є ізольованою характеристикою. Вона тісно пов'язана з типом акцентуації характеру, тобто з тим, які риси є більш вираженими у структурі особистості.

Найбільш уразливою групою можна вважати тих респондентів, у яких поєднуються високий рівень інтолерантності до невизначеності та емоційно нестійкі або тривожні типи акцентуацій. Таке поєднання є психологічно значущим, оскільки воно поєднує два фактори ризику. З одного боку, високий рівень інтолерантності до невизначеності означає, що людина важко переносить ситуації, у яких немає чіткого плану, передбачуваного результату або повної інформації. З іншого боку, емоційно нестійкі та тривожні акцентуації посилюють інтенсивність реагування на такі ситуації. У таких випадках невизначеність сприймається не лише як зовнішня обставина, а як внутрішньо значуща загроза. Тобто людина не просто розуміє, що ситуація є складною або нестабільною, а переживає її як небезпечну для власного психологічного стану, майбутнього, навчання, безпеки або соціального становища. Саме тому реакція на невизначеність може бути значно сильнішою, ніж у респондентів із більш стабільним емоційним фоном. Для таких респондентів характерним може бути постійне очікування негативного розвитку подій. Вони можуть частіше думати про можливі ризики, заздалегідь прокручувати небажані сценарії, сумніватися у правильності власних рішень або відкладати дію через страх помилитися. У воєнних

умовах це особливо помітно, оскільки зовнішня ситуація дійсно містить багато непередбачуваних чинників: повітряні тривоги, зміни у навчанні, небезпеку для близьких, нестабільність майбутнього, економічну невизначеність. Усе це може підсилювати внутрішнє напруження.

Також уразливість цієї групи може проявлятися через емоційні коливання. Якщо респондент має циклотимні або екзальтовані риси, його емоційний стан може швидко змінюватися залежно від зовнішніх подій. Наприклад, позитивні новини або підтримка оточення можуть викликати піднесення, активність і надію, тоді як тривожні повідомлення, невдачі в навчанні або невизначені плани можуть швидко призводити до пригнічення, виснаження або зниження мотивації. Це ускладнює стабільну адаптацію, оскільки внутрішній стан стає дуже залежним від зовнішнього фону. А високий рівень інтолерантності до невизначеності при цьому може ускладнювати прийняття рішень. Респондентам із такими особливостями може бути важко діяти без повної впевненості в результаті. Вони можуть довго аналізувати ситуацію, шукати додаткову інформацію, сумніватися, порівнювати варіанти, але так і не переходити до конкретної дії. У навчальній діяльності це може проявлятися у прокрастинації, страху помилки, труднощах із вибором теми, небажанні відповідати без повної підготовки або надмірному хвилюванні перед оцінюванням.

Ще одним проявом уразливості є швидке психологічне виснаження. Якщо людина постійно перебуває у стані напруженого очікування, її внутрішні ресурси витрачаються швидше. Для студентів це може проявлятися у втомі, зниженні концентрації, погіршенні сну, втраті інтересу до навчання, дратівливості або відчутті, що сил не вистачає навіть на звичні справи. Особливо це стосується тих респондентів, у яких інтолерантність до невизначеності поєднується з екзальтованими, циклотимними або тривожними рисами. У контексті навчальної діяльності така уразливість може призводити до зниження навчальної мотивації не тому, що студент втрачає здібності або інтерес до професії, а тому, що психіка спрямовує

багато енергії на переживання, контроль загроз і спроби впоратися з невизначеністю. У результаті на навчання, планування, саморозвиток і соціальну активність залишається менше психологічного ресурсу. Це особливо важливо враховувати в умовах воєнного часу, коли студенти можуть формально продовжувати навчання, але внутрішньо перебувати у стані виснаження.

Водночас потреба в підтримці у таких респондентів може бути вищою. Їм важливо мати зрозумілу структуру, чіткі вимоги, передбачуваний навчальний процес, доступ до достовірної інформації та можливість емоційно проговорити свої переживання. Для них психологічна підтримка не обов'язково має бути спрямована лише на “зниження тривоги”; важливо також формувати здатність витримувати невизначеність, приймати рішення в умовах неповної інформації та не ототожнювати нестабільність зовнішньої ситуації з повною втратою контролю над власним життям.

Водночас не всі виявлені типи акцентуацій слід розглядати лише як фактор ризику. Наприклад, гіпертимний тип, а також поєднання гіпертимного з емотивним і гіпертимного з екзальтованим можуть мати певний адаптаційний потенціал. Гіпертимні риси пов'язані з активністю, товариськістю, оптимізмом, енергійністю та здатністю швидко включатися в діяльність. У воєнних умовах ці якості можуть допомагати студентам не залишатися у пасивному переживанні тривоги, а переключатися на конкретні дії. Гіпертимні респонденти можуть легше підтримувати соціальні контакти, швидше звертатися по допомогу, активніше включатися в навчання, волонтерську діяльність, спілкування або побутові справи. Це може виконувати захисну функцію, оскільки активність і взаємодія з іншими людьми знижують ризик ізоляції та тривалого застрягання на тривожних думках. У цьому сенсі гіпертимність може виступати ресурсом адаптації до складних умов.

Однак у поєднанні з емотивністю або екзальтованістю гіпертимні риси можуть мати подвійний характер. З одного боку, вони підтримують

активність, соціальність і здатність до швидкої мобілізації. З іншого боку, емотивність і екзальтованість посилюють емоційну включеність. Тобто людина може багато діяти, багато спілкуватися, активно реагувати на події, але при цьому витратити значну кількість емоційної енергії. У результаті виникає ризик прихованого виснаження, коли зовні студент виглядає активним і позитивним, але внутрішньо переживає втому, перенапруження або емоційне перевантаження. Особливо це може проявлятися у студентів із поєднанням гіпертимного та екзальтованого типів. Такий респондент може швидко надихатися, включатися у нові справи, брати на себе багато активностей, підтримувати інших, але водночас так само швидко переживати емоційний спад. У воєнних умовах це може бути пов'язано з надмірною залученістю до новин, допомоги іншим, навчальних і соціальних обов'язків. Якщо така активність не супроводжується відпочинком і саморегуляцією, вона може призводити до емоційного виснаження.

Поєднання гіпертимного та емотивного типів також неоднозначне. З одного боку, воно може сприяти емпатії, підтримці інших, відкритості до спілкування та здатності створювати навколо себе позитивний соціальний фон. З іншого боку, висока чутливість до переживань інших людей може посилювати емоційне навантаження. Такий студент може брати на себе роль "підтримки" для інших, але не завжди вчасно помічати власну втому.

Отже, гіпертимні риси у твоїй вибірці можна розглядати як адаптаційний ресурс, але не як повний захист від психологічної уразливості. Вони допомагають залишатися активним, підтримувати контакти й швидше реагувати на зміни, однак у поєднанні з емоційно чутливими рисами можуть призводити до перенавантаження. Тому для таких респондентів важливо не лише зберігати активність, а й навчатися дозувати навантаження, розпізнавати власну втому та відновлювати ресурси.

Отримані результати узгоджуються з положеннями сучасних досліджень, у яких підкреслюється, що акцентуації характеру впливають на стилі поведінки, комунікативні установки, копінг-стратегії та способи

реагування на стрес [2; 3; 11]. У нашому дослідженні це проявилось у тому, що різні типи акцентуацій по-різному співвідносяться з переживанням невизначеності.

Важливо також враховувати, що воєнний час не створює акцентуації з нуля, але може посилювати їх прояви. Ті риси, які у звичайних умовах можуть бути малопомітними або компенсованими, за тривалого стресу стають більш вираженими. Саме тому дослідження акцентуацій у сучасної студентської молоді має не лише теоретичне, а й практичне значення. З практичного погляду результати дослідження вказують на необхідність диференційованого підходу до психологічної підтримки студентів.

У цілому результати емпіричного дослідження показали, що студентська молодь в умовах воєнного часу не є психологічно однорідною групою. Одні студенти реагують на невизначеність активністю, інші – тривогою, ще інші – емоційною вразливістю. Саме тому аналіз акцентуацій характеру дозволяє глибше зрозуміти індивідуальні відмінності в адаптації до складних соціальних умов.

Таким чином, емпіричне дослідження підтвердило теоретичне припущення про зв'язок між акцентуаціями характеру і реагуванням на невизначеність. В умовах воєнного часу цей зв'язок набуває особливого значення, оскільки невизначеність стає одним із провідних чинників психологічного навантаження для студентської молоді.

Висновки до другого розділу

У другому розділі курсової роботи були описані організація емпіричного дослідження та використані у ньому психодіагностичні методики, а також проінтерпретовано його результати. Поєднання у дослідженні двох методик, спрямованих на визначення провідних типів акцентуацій характеру та інтолерантності до невизначеності, дозволило

дослідити як індивідуально-типологічні особливості студентської молоді, так і актуальне реагування студентів на ситуації непередбачуваності.

За результатами дослідження встановлено, що вибірці найчастіше спостерігається екзальтований тип акцентуації, який виявлено майже у половини студентів. До того ж, у одного респондента цей тип поєднується з гіпертимним типом, а ще у одного респондента – з циклотимним типом акцентуації характеру. Тобто, представленість у нашій вибірці студентів екзальтованого типу у сумі дорівнює 60%. Інші типи представлені меншою мірою: по 10% респондентів з гіпертимним, циклотимним, тривожним типами, а також з поєднанням гіпертимного та емотивного типів акцентуацій характеру. Отже, загальна картина розподілу за типами акцентуацій студентської свідчить про переважання у нашій вибірці емоційно насичених і чутливих способів реагування. Домінування екзальтованого типу вказує на схильність значної частини респондентів до яскравих переживань, швидкого емоційного включення у події та гострої реакції на зовнішні обставини. Водночас наявність гіпертимних, циклотимних, емотивних і тривожних рис свідчить про неоднорідність вибірки та різні способи адаптації студентів до умов невизначеності воєнного часу. А наявність поєднань екзальтованості з гіпертимними й циклотимними рисами може свідчити про те, що студентська молодь в умовах воєнного часу не лише раціонально оцінює ситуацію, а й дуже активно емоційно її переживає. Це пояснюється, на нашу думку, кількома факторами. По-перше, воєнний час створює постійний емоційний фон, у якому навіть звичайні життєві події сприймаються гостріше. По-друге, студентський вік є періодом високої емоційної пластичності, коли реакції на зовнішні події можуть бути більш інтенсивними. По-третє, невизначеність майбутнього, навчального процесу, безпеки та особистих планів посилює потребу в емоційному реагуванні та пошуку внутрішніх способів адаптації.

Крім того, встановлено, що більше половини студентів має середній рівень інтолерантності до невизначеності. Це свідчить про їх часткову адаптацію до сучасних умов, однак водночас вказує на наявність

внутрішнього напруження, потреби у стабільності та прагнення до контролю ситуації. Високий рівень інтолерантності до невизначеності виявлено у 40% студентів, що дає підстави говорити про підвищену психологічну вразливість значної частини студентської молоді. Такі студенти можуть мати труднощі у прийнятті рішень, сильніше реагувати на нестачу інформації та частіше переживати тривогу в умовах непередбачуваності.

У цілому, отримані результати підтверджують, що акцентуації характеру впливають на особливості психологічного реагування студентів у складних соціальних умовах. У воєнний час цей вплив посилюється, оскільки невизначеність стає постійним чинником життя, навчання та планування майбутнього.

Практичне значення результатів дослідження полягає у необхідності врахування індивідуально-типологічних особливостей студентів під час організації психологічної підтримки. Особливої уваги потребують студенти з вираженими тривожними і циклотимними рисами та високою інтолерантністю до невизначеності, оскільки саме вони можуть бути найбільш емоційно вразливими та схильними до дезадаптації.

ВИСНОВОК

У курсовій роботі було здійснено теоретико-емпіричне дослідження особливостей акцентуацій характеру студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу.

1. У першому розділі було розкрито теоретичні основи дослідження акцентуацій характеру. Встановлено, що акцентуації розглядаються як крайні варіанти психічної норми, за яких окремі риси характеру є надмірно посилені. Вони не є патологією, однак за несприятливих умов можуть ставати чинником психологічної вразливості. Особливої уваги заслуговує положення про те, що кожен тип акцентуації має своєрідні «місця найменшого опору», тобто ті сфери, у яких особистість найгостріше реагує на психогенний вплив.

Було проаналізовано основні підходи до розуміння акцентуацій характеру та визначено, що акцентуовані риси можуть проявлятися в особливостях емоційного реагування, комунікації, поведінки в конфлікті, навчальної діяльності та адаптації до складних життєвих ситуацій. У роботі також було розглянуто психологічні особливості студентського віку, який є важливим періодом становлення особистості, формування світогляду, професійної ідентичності та життєвих стратегій. Особливу увагу приділено впливу воєнного часу на психологічний стан студентської молоді. З'ясовано, що хронічна невизначеність, тривалий стрес, порушення відчуття безпеки та нестабільність соціального середовища можуть посилювати прояви акцентуованих рис. У таких умовах тривожні, емотивні, дистимічні або інші вразливі риси можуть проявлятися більш інтенсивно, що підвищує ризик емоційного виснаження, труднощів адаптації та психологічної дезадаптації студентів.

2. Емпіричним шляхом виявлено, що у студентської молоді в умовах невизначеності воєнного часу найчастіше спостерігається екзальтований тип акцентуації характеру. Це свідчить про переважання у вибірці емоційно

насиченого способу реагування, для якого характерні яскравість переживань, швидке емоційне включення в події, підвищена вразливість та схильність гостро реагувати як на позитивні, так і на негативні ситуації. В умовах невизначеності воєнного часу такі риси можуть посилювати психологічну вразливість студентів, оскільки будь-які непередбачувані події сприймаються більш інтенсивно. Окрім екзальтованого типу, у вибірці також представлені гіпертимний, циклотимний, тривожний та змішані варіанти акцентуацій: гіпертимний з емотивним, гіпертимний з екзальтованим, а також циклотимний з екзальтованим – по 10% кожен. Гіпертимні риси можуть виступати фактором відносної адаптивності, оскільки вони пов'язані з активністю, соціальністю, оптимізмом і здатністю швидше включатися в діяльність. Водночас у поєднанні з емотивністю або екзальтованістю така активність може супроводжуватися надмірною емоційною залученістю, що підвищує ризик виснаження. Циклотимний тип та поєднання циклотимного з екзальтованим свідчать про схильність до коливань настрою, чергування періодів активності та емоційного спаду. В умовах воєнного часу такі особливості можуть посилюватися через нестабільність зовнішнього середовища, інформаційне перенавантаження та відсутність відчуття повної безпеки. Тривожний тип є найбільш безпосередньо пов'язаним з інтолерантністю до невизначеності, оскільки для нього характерні підвищена чутливість до загроз, невпевненість, очікування негативних подій і схильність до переживань.

Крім того встановлено, що більшість респондентів має середній рівень інтолерантності до невизначеності. Це свідчить про те, що студенти загалом зберігають здатність до адаптації, однак водночас переживають внутрішнє напруження, потребу у стабільності, передбачуваності та контролі ситуації. Високий рівень інтолерантності до невизначеності було виявлено майже у половини досліджуваних, що вказує на їхню підвищену психологічну вразливість, схильність до тривожних переживань і труднощів у прийнятті рішень за умов браку інформації.

Порівняльний аналіз результатів за двома методиками дозволив зробити висновок, що тип акцентуації характеру впливає на особливості реагування студентів на невизначеність. Найбільш вразливими до умов воєнного часу є студенти з вираженими тривожними рисами та високим рівнем інтолерантності до невизначеності. Вони можуть сильніше переживати непередбачуваність, частіше потребувати чіткої структури, підтримки та психологічної стабілізації. Водночас студенти з гіпертимними рисами демонструють вищий адаптаційний потенціал, хоча також можуть потребувати розвитку навичок усвідомленого планування та відповідального ставлення до ризиків.

У цілому, отримані результати підтверджують, що в умовах воєнного часу акцентуації характеру можуть посилюватися та впливати на психологічний стан, навчальну діяльність і соціальну взаємодію студентської молоді. Невизначеність виступає важливим психогенним чинником, який по-різному впливає на студентів залежно від їхніх індивідуально-типологічних особливостей.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки студентської молоді. Особливо важливими є заходи, спрямовані на розвиток стресостійкості, емоційної саморегуляції, толерантності до невизначеності, навичок адаптації та конструктивного подолання тривоги.

Отже, поставлена мета курсової роботи була досягнута, а завдання дослідження виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мисанюк Ю. В. Вплив акцентуацій характеру на конфліктну поведінку студентів : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра : спец. 053-психологія / наук. кер. І. М. Періг. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2025. 85 с.
2. Косьянова О., Андреадакі А. Роль акцентуацій характеру у формуванні адаптивних стратегій подолання стресових ситуацій. *Наука і освіта*. 2025. № 2, С. 30-36.
3. Ситнік С.В., Білуха Т.І., Свіденська Г.М., Скляр О.Є., Теліков О.В. Взаємозв'язок акцентуацій характеру і стилів поведінки в конфлікті здобувачів вищої освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2025. № 1(66). С. 43–54.
4. Моначин М. М. Вплив акцентуації характеру на переживання стану самотності студентів : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю "053 - психологія". Тернопіль : ТНТУ, 2023. 70 с.
5. Чайковська М. Вплив акцентуацій характеру на девіантну поведінку підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 9. С. 725-734.
6. Полив'яна М., Степанова Н., Ячнік Ю., Мишаківська О., Фегерт Й. М., Сітарські Е., Пінчук І. Потреба в підтримці ментального здоров'я студентів під час війни. *Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки*. 2024. № 2 (76). С. <https://doi.org/10.25040/ntsh>
7. Жигайло Н., Шолубко Т. Формування психологічної стійкості студентів ЗВО під час війни. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 3–14. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2022.14.1>
8. Михайлишин У.Б., Сухан В.С., Анталовці О.В. Психологічний стан здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2023. Вип. 2. С. 27-33.
9. Грузинська І. Проблема емоційного реагування на стресові ситуації в умовах воєнного стану. *Вісник НАУ. Серія : Педагогіка. Психологія*. 2022. 2(21). С. 97–107.

10. Предко В.В., Сомова О.О. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія»*. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 89-98.

11. Афанасьєва Н.Є. Взаємозв'язок акцентуацій характеру та комунікативних установок у здобувачів вищої освіти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*. (Жов 2023). 2023. С. 20-28. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.1\(2\).3](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.1(2).3).

12. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. Є. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко]. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.

13. Методика дослідження акцентуації характеру (Х. Шмішек) : методичні матеріали. Київ : КПІ імені Ігоря Сікорського, 2018. URL: <https://psy.kpi.ua/wp-content/uploads/2018/09/Методика-№-1.-Характер.pdf> (дата звернення: 03.05.2026).

14. Римарчук С. О. Психологічні особливості акцентуації характеру: вплив на індивідуальність та темперамент : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025. 65 с.

15. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.

16. Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.

17. Саннікова О. П. Феноменологія особистості : вибрані психологічні праці. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.

18. Татенко В. О. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.

19. Панок В. Г. Діяльність психологічної служби та Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи в умовах війни: результати, проблеми, пріоритети. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 2.

20. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
21. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
22. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
23. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. М. С. Корольчука. Київ : Ніка-Центр, 2009. 399 с.
24. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
25. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Академвидав, 2011. 464 с.
26. Діагностика акцентуацій характеру Г. Шмішека : практична робота № 2 : методичні матеріали. Львів : Львівський поліграфічний фаховий коледж Української академії друкарства, 2023. URL: <https://lpcollege.com.ua/e-library/get-file/praktichna-robota-2> (дата звернення: 03.05.2026).
27. Громова Г. М. Інструменти вимірювання толерантності до невизначеності. Адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлетона. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2021. № 47(50). С. 115–130.
28. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості молоді : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
29. Костюк Г. С. Психічний розвиток особистості : вибрані психологічні праці. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методика для визначення акцентуації характеру Шмішека

Інструкція: "Вам пропонується відповісти на 88 питань, що стосуються різних сторін Вашої особистості. При відповіді на кожне питання виберіть один з варіантів відповіді «Так», якщо згодні, або «Ні», якщо не згодні. Відповідайте швидко, довго не замислюйтеся".

1. Чи є ваш настрій в загальному веселим і безтурботним?
2. Чи сприйнятливий ви до образи?
3. Чи траплялося вам іноді швидко заплакати?
4. Чи завжди ви вважаєте себе правим у тій справі, яку робите, і ви не заспокоїтеся, поки не переконаєтеся в цьому?
5. Чи вважаєте ви себе сміливішим, ніж у дитячому віці?
6. Чи може ваш настрій змінюватися від глибокої радості до глибокої печалі?
7. Чи перебуваєте ви в компанії в центрі уваги?
8. Чи бувають у вас дні, коли ви без достатніх підстав перебуваєте в похмурому і дратівливому настрої і ні з ким не хочете розмовляти?
9. Чи серйозна ви людина?
10. Чи можете ви сильно надихнутися?
11. Чи заповзятливий ви?
12. Чи швидко ви забуваєте, якщо вас хтось образить?
13. М'якосердечна ви людина?
14. Чи намагаєтеся ви перевірити після того, як опустили лист в поштову скриньку, чи не залишилося воно висіти в прорізі?
15. Чи завжди ви намагаєтеся бути сумлінним у роботі?
16. Чи відчували ви в дитинстві страх перед грозою або собаками?
17. Чи вважаєте ви інших людей недостатньо вимогливими один до одного?
18. Чи сильно залежить ваш настрій від життєвих подій і переживань?
19. Чи завжди ви прямодушні зі своїми знайомими?
20. Чи часто ваш настрій буває пригніченим?
21. Чи був у вас раніше істеричний випадок або виснаження нервової системи?
22. Чи схильні ви до станів сильного внутрішнього занепокоєння або пристрасного прагнення?
23. Чи важко вам тривалий час просидіти на стільці?
24. Чи боретеся ви за свої інтереси, якщо хтось чинить з вами несправедливо?
25. Чи можеш вбити людину?
26. Чи сильно вам заважає косо висяча гардина або нерівно настлана скатертина, настільки, що вам хочеться негайно усунути ці недоліки?
27. Чи відчували ви в дитинстві страх, коли залишалися одні в квартирі?
28. Чи часто у вас без причини змінюється настрій?
29. Чи завжди ви старанно ставитеся до своєї діяльності?
30. Чи швидко ви можете розгніватися?
31. Чи можете ви бути відчайдушно веселим?
32. Чи можете ви іноді цілком перейнятися почуттям радості?
33. Чи підходите ви для проведення розважальних заходів?
34. Чи висловлюєте ви зазвичай людям свою відверту думку з того чи іншого питання?
35. Впливає на вас вид крові?
36. Чи охоче ви займаєтеся діяльністю, пов'язаною з великою відповідальністю?

37. Чи схильні ви заступитися за людину, з якою вчинили несправедливо?
38. Чи важко вам входити в темний підвал?
39. Чи виконуете ви копітку чорну роботу так само повільно і ретельно, як і улюблена вами справа?
40. Чи є ви товариською людиною?
41. Чи охоче ви декламували в школі вірші?
42. Чи тікали ви дитиною з дому?
43. Чи важко ви сприймаєте життя?
44. Бували у вас конфлікти і неприємності, які так вимотували вам нерви, що ви не виходили на роботу?
45. Чи можна сказати, що ви при невдачах не втрачаєте почуття гумору?
46. Чи зробите ви першим крок до примирення, якщо вас хтось образить?
47. Чи любите ви тварин?
48. Чи підете ви з роботи або з дому, якщо у вас там щось не в порядку?
49. Мучать вас невизначені думки, що з вами або з вашими родичами трапиться якесь нещастя?
50. Чи вважаєте ви, що настрої залежить від погоди?
51. Чи важко вас виступити на сцені перед великою кількістю глядачів?
52. Чи можете ви вийти з себе і дати волю рукам, якщо вас хтось навмисне грубо розсердить?
53. Чи багато ви спілкуєтесь?
54. Якщо ви будете чимось розчаровані, чи прийдете у відчай?
55. Чи подобається вам робота організаторського характеру?
56. Чи наполегливо ви прагнете до своєї мети, навіть якщо на шляху зустрічається багато перешкод?
57. Чи може вас так захопити кінофільм, що сльози виступлять на очах?
58. Чи важко вам буде заснути, якщо ви цілий день розмірковували над своїм майбутнім або якою-небудь проблемою?
59. Чи доводилося вам у шкільні роки користуватися підказками або списувати у товаришів домашнє завдання?
60. Чи важко вам піти вночі на кладовище?
61. Чи стежите ви з великою увагою, щоб кожна річ в будинку лежала на своєму місці?
62. Чи доводилося вам лягти спати в хорошому настрої, а прокинутися в пригніченому і кілька годин залишатися в ньому?
63. Чи можете ви з легкістю пристосуватися до нової ситуації?
64. Чи є у вас схильність до головного болю?
65. Чи часто ви смієтесь?
66. Чи можете ви бути привітним з людьми, не відкриваючи свого справжнього ставлення до них?
67. Чи можна вас назвати жвавою і жвавою людиною?
68. Чи сильно ви страждаєте через несправедливість?
69. Чи можна вас назвати пристрасним любителем природи?
70. Чи є у вас звичка перевіряти перед сном або перед тим, як піти, чи вимкнений газ і світло, чи закриті двері?
71. Чи ви полохливі?
72. Буває, що ви відчуваєте себе на сьомому небі, хоча об'єктивних причин для цього немає?
73. Чи охоче ви брали участь в юності в гуртках художньої самодіяльності, в театральному гуртку?
74. Чи тягне вас іноді дивитися вдалину?
75. Чи дивитесь ви на майбутнє песимістично?

76. Чи може ваш настрій змінитися від найвищої радості до глибокої туги за короткий період часу?
77. Чи легко піднімається ваш настрій у дружній компанії?
78. Чи переносите ви злість тривалий час?
79. Чи сильно ви переживаєте, якщо горе сталося в іншої людини?
80. Чи була у вас в школі звичка переписувати лист в зошиті, якщо ви поставили на нього кляксу?
81. Чи можна сказати, що ви більше недовірливі і обережні, ніж довірливі?
82. Чи часто ви бачите страшні сни?
83. Чи виникала у вас думка проти волі кинутися з вікна, під поїзд, що наближається?
84. Чи стаєте ви радісним у веселому оточенні?
85. Чи легко ви можете відволіктися від обтяжливих питань і не думати про них?
86. Чи важко вам стримати себе, якщо ви розсердитесь?
87. Чи волієте ви мовчати (так), або ви говоріть (ні)?
88. Чи могли б ви, якби довелося б брати участь у театральній виставі, з повним проникненням і перевтіленням увійти в роль і забути про себе?

ДОДАТОК Б

Шкала інтолерантності до невизначеності (IUS-12; Intolerance of Uncertainty Scale) Н. Карлетона (в адаптації Г. Громової)

Інструкція. Будь ласка, обведіть число, яке найкраще відповідає тому, наскільки ви згодні з кожним пунктом. 1 - Зовсім не типово для мене; 2 - Майже не типово для мене; 3 - Певною мірою типово для мене; 4 - Значною мірою типово для мене; 5 - Дуже типово для мене.

1. Непередбачувані події мене сильно засмучують
2. Я засмучуюсь, коли у мене немає всієї необхідної мені інформації.
3. Невизначеність заважає мені жити повним життям.
4. Слід завжди думати наперед, аби уникати несподіванок.
5. Навіть при відмінному плануванні незначна непередбачувана подія може все зіпсувати.
6. Коли приходиться діяти, невідомість паралізує мене.
7. Коли я непевний, я не можу нормально функціонувати.
8. Я завжди хочу знати, що чекає на мене у майбутньому.
9. Я терпіти не можу, коли щось застає мене зненацька
10. Найменший сумнів може перешкодити мені діяти.
11. Я повинен мати змогу організувати все заздалегідь.
12. Я маю уникати будь-яких невизначених ситуацій.

Підрахунок результатів відбувається за наступним ключем:

Шкала Прогностичної Тривоги: 2, 4, 5, 8, 9, 11, 12.

Шкала Гнітючої Тривоги: 1,3,6,7,10.

ДОДАТОК В

Зведені результати емпіричного дослідження

№	Стать	Вік	Курс	Домінуюча акцентуація	Виражені акцентуації	IUS-12, бал	Рівень IUS
1	не вказано	не вказано	не вказано	Гіпертимний (18), Емотивний (18)	Гіпертимний (18); Емотивний (18)	31	середній
2	чоловіча	23	2	Гіпертимний (21)	Гіпертимний (21); Застрягаючий (20)	48	високий
3	Ч	20	2	Гіпертимний (18), Екзальтований (18)	Гіпертимний (18); Екзальтований (18)	29	середній
4	Женщина	67	-	Екзальтований (24)	Збудливий (18); Дистимічний (21); Екзальтований (24)	43	високий
5	Дівчина	19	3 курс	Екзальтований (24)	Дистимічний (18); Екзальтований (24)	46	високий
6	Жіноча	20	-	Екзальтований (18)	Екзальтований (18)	33	середній
7	Жіноча	18	1	Екзальтований (24)	Гіпертимний (18); Циклотимний (18); Екзальтований (24)	33	середній
8	Чоловіча	19	2	Циклотимний (21)	Гіпертимний (18); Емотивний (18); Циклотимний (21); Екзальтований (18)	35	середній
9	Чоловіча	17	2	Циклотимний (24), Екзальтований (24)	Циклотимний (24); Екзальтований (24)	37	середній
10	Ж	19	2	Тривожний (21)	Застрягаючий (20); Емотивний (18); Педантичний (20); Тривожний (21); Збудливий (18); Дистимічний (18)	48	високий